

УДК 159.922.6

РУДОМІНО-ДУСЯТСЬКА ОЛЕНА ВОЛОДИМИРІВНА

кандидат психологічних наук, доцент, провідний науковий співробітник лабораторії екологічної психології, Інституту психології імені Г.С.Костюка НАПН України, м. Київ

**ЕКОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ПРОБЛЕМИ ПСИХОЛОГІЧНОГО
БЛАГОПОЛУЧЧЯ ОСОБИСТОСТІ**

У статті розглядаються підходи до розробки проблеми екологічних чинників психологічного благополуччя людини. Визначено два домінуючі підходи – середовищний та особистісний. Вони різняться в залежності від орієнтації на дослідження зовнішніх або внутрішніх детермінант благополуччя / неблагополуччя в ситуації екологічної загрози. Доводиться необхідність доповнення традиційної парадигми суб'єктивним підходом. Цей підхід обґрунтовує важливість екологічно орієнтованої діяльності людини як умови переживання благополуччя / неблагополуччя в екологічно складних обставинах.

Ключові слова: *психологічне благополуччя, середовищний, особистісний, суб'єктивний підходи до розробки проблеми екологічних чинників психологічного благополуччя.*

Глобальне погіршення екологічної ситуації, як наслідок діяльності людини у довкіллі, стимулює психологічну науку активно досліджувати «людський фактор» у його впливі на природу. Загально психологічні проблеми дослідження особистості, свідомості, діяльності тим чи іншим чином набувають екологічного виміру, підходи до їхнього вирішення перевіряються практикою життєдіяльності людини у реальному світі.

Однією з таких проблем, яка поки що не має достатнього «екологічного наповнення», є проблема психологічного благополуччя людини. Чи є вплив екологічної ситуації (реальної чи такої, що тільки уявляється) на задоволеність життям, як впливають глобальні, регіональні, локальні екологічні події на переживання благополуччя, чи спонукає неблагополуччя до активних дій по захисту довкілля – ці та інші питання конче потребують свого вирішення. Тому актуальним є дослідження екологічних чинників психологічного благополуччя особистості, закономірностей переживання благополуччя/неблагополуччя у складних обставинах, спричинених негативними змінами стану довкілля.

Аналізуючи праці науковців, які так чи інакше торкалися окресленого кола проблем, ми змогли виділити середовищний та особистісний підходи до їх розробки. Вони акцентують роль середовища чи самої особистості у переживанні благополуччя.

Середовищний підхід зосереджений:

- на пошуку загальних залежностей стану благополуччя від кліматичних та географічних чинників природного довкілля;
- на виділенні окремо як чинників впливу на психологічне благополуччя екологічних негараздів антропогенної природи;
- на розгляді змісту та динаміки окремих складових психологічного благополуччя особистості під впливом складних ситуацій, подій, станів середовища.

Особистісний підхід визначає:

- психологічні засади стратегій подолання особистістю стану не-благополуччя в умовах негативних екологічних ситуацій та стану довкілля;
- психологічні засади стратегій опанування особистістю негативною ситуацією з метою досягнення психологічного благополуччя.

Середовищний підхід розвивається як наукова рефлексія зростання кількості антропогенних і природних екстремальних подій, які сьогодні впливають на людину, а також неможливості нівелювати чи швидко подолати негативні наслідки такого впливу. При цьому вводиться поняття «екстремального природного середовища життєдіяльності особистості». Воно тлумачиться як середовище, що напружує, депривує значущі для особистості потреби [12].

Безумовно в умовах екстремального природно-кліматичного середовища для досягнення та підтримання благополуччя люди, в першу чергу, використовують різноманітні засоби екологічної культури. Екологічна культура являє собою історично сформовані види, форми та продукти людської діяльності, направлені на організацію і трансформацію природного світу відповідно до потреб різних людських груп [7]. Предметним втіленням екологічної культури, яка розвивається в суспільно-історичному процесі, є технології і штучний світ речей, що створюється за допомогою тех-

нологій, знаряддя діяльності і все те, що забезпечує життєдіяльність людини. Безумовно, в умовах екстремального природно-кліматичного середовища для досягнення та підтримання благополуччя люди, в першу чергу, використовують різноманіття засобів екологічної культури. Однак, як показують дослідження, лише засоби екологічної культури далеко не завжди тут є достатніми. Так були виявлені відмінності в орієнтації на зовнішні засоби забезпечення благополуччя у людей, які проживають у екстремальних за багатьма показниками природних умовах (м. Петропавловськ-Камчатський) і людей, що живуть у менш напружених для людини умовах (м. Омськ). О.С.Ширяєва [12] довела, що при різному рівні впливу на людину об'єктивних факторів екстремального середовища задіяні різні моделі психологічного благополуччя: в екстремальних природно-кліматичних умовах, - асиметрична модель, яка характеризується переважним зверненням до внутрішньо-особистісних ресурсів. В умовах з менш інтенсивним впливом екстремальних факторів задіяна симетрична модель психологічного благополуччя, яка передбачає рівноцінне звернення особистості як до внутрішніх ресурсів, так і до зовнішніх засобів екологічної культури.

В умовах погіршення екологічної ситуації дослідники виділяють окремо як чинник впливу на психологічне благополуччя людини екологічні негаразди антропогенної природи. Поняття антропогенного екстремального середовища включає в себе всі впливи такого довкілля, яке зазнало негативних змін внаслідок людської діяльності на благополуччя людини.

Так Н.М.Сараєва досліджує закономірності переживання людиною благополуччя/неблагополуччя на прикладі мешканців міст Забайкальського регіону, які відрізняються вкрай складною екологічною ситуацією. За даними дослідника, люди, які постійно проживають у таких містах є близькими за станом свого організму та психіки до нижньої межі адаптивних можливостей. За таких умов людина має перейти до режиму мінімізації функцій. Для збереження працездатності та загалом благополуччя треба сформувати усвідомлене ставлення до свого способу життя. Необхідним є особливий режим усіх видів діяльності, який виключає фізичне та психічне перевантаження, оптимальне співвіднесення навантаження та відпочинку [9]. Таким чином, на відміну від екстремальних природно-кліматичних впливів, які певною мірою компенсуються організацією штучного середовища із комфортною температурою, інсоляцією, вологістю тощо, в еколо-

гічно-складних умовах людина має сформувати усвідомлене ставлення до своєї життєдіяльності, бути обізнаною щодо перебігу своїх психосоматичних процесів, станів, можливостей.

Значна за обсягом література присвячена впливу наслідків Чорнобильської катастрофи на благополуччя, переживання задоволеності життям жителів Чорнобильської зони та евакуйованих із регіону. За результатами фундаментальної роботи дослідницького колективу під керівництвом В.О.Скребця встановлено, що «фактор радіації ініціюється та індукується на рівні психіки у вигляді екопсихологічних установок, але результат не однозначний і не прямолінійний. У впливах на свідомість людей він діє у сполученні з соціальними, матеріальними, побутовими, іншими чинниками порушення умов життєдіяльності» [10, с. 286-287]. Виділені провідні чинники впливу на психологічне благополуччя в залежності від часу, який пройшов після події. В умовах існування безпосередньої загрози на перший план вийшов чинник здоров'я. В подальшому такими чинниками стали соціально-економічні та правові проблеми. І тільки пізніше, хоча і суміжно з попередніми стадіями, виникали суто психологічні явища – психоемоційні стани, механізми психологічного захисту, які можуть закріплюватися в акцентуаціях особистості за радіофобійним нахилом [10, с. 318].

Спільним висновком, що витікає із досліджень впливу на психологічне благополуччя екологічно небезпечного середовища, є констатація необхідності не тільки медичної, але й обов'язкової психологічної підтримки людей, які змушені жити в таких умовах.

В межах середовищного підходу досліджується також зміст та динаміка окремих складових психологічного благополуччя під впливом екстремального середовища. У вітчизняній екологічній психології вивчаються феномени екологічних побоювань та екологічного занепокоєння, які є сигналом переживання благополуччя /неблагополуччя.

Екологічні побоювання визначаються як внесок загроз та небезпек руйнівної діяльності людства у загальний емоційний стан особистості, її напруженості, спонукання до дії, відповідної зміни способу життя [6, с. 125]. Результати емпіричного дослідження О.С.Килимник довели, що респонденти вважають несприятливу екологічну ситуацію більш актуальною у сучасному світі, ніж соціальні загрози. Однак страхи та побоювання з першого приводу, навпаки, значно поступаються за інтенсивністю страхам

з другого приводу. Структура висловлених страхів не містить жодного побоювання, яке було б спонукою до еколого-орієнтованої діяльності. Таким чином суто екологічні загрози планетарного масштабу за даними цього дослідження не виступають вагомим чинником психологічного благополуччя особистості.

Більш диференційовано оцінюється внесок ставлення до проблем довкілля у переживання благополуччя, коли йдеться про феномен екологічного занепокоєння [8, с. 345]. В дослідженні І.В.Кряж емоційний відгук на екологічні загрози виступає у двох формах: актуального та потенційного переживання. Якщо у першому випадку переживання пов'язані із змінами, які вже впливають на життя людини, то у другому випадку йдеться про екзистенціальне переживання своєї причетності до негативної діяльності людства на планеті. Актуальна екологічна стурбованість безумовно впливає на психологічне благополуччя, в той час як вплив потенційної стурбованості опосередкований особистими цінностями та смислами. Біосферні смисли у свідомості людини підсилюють переживання екологічних загроз як актуальних для цієї людини [8, с. 345]. Екологічне занепокоєння – багаторівневе явище, яке виникає в результаті взаємодії переживань, світосприймальних переконань та готовності діяти для захисту довкілля.

В цілому середовищний підхід зосереджує увагу на проблемах притосування, адаптації особистості до умов середовища як чинника досягнення та збереження психологічного благополуччя.

Особистісний підхід сконцентований на психологічних проблемах особистості, яка змінюється та розвивається, внутрішньо долаючи негативні впливи довкілля. Дослідників цікавлять причини і наслідки відносної незалежності переживання благополуччя від наявних умов життя людини. Ці причини та наслідки шукають у певному складі особистості як особливому сполученні властивостей темпераменту особистості та позитивних рис характеру [2], у наявності внутрішньої індивідуальної системи координат, з якою людина співставляє власне психологічне благополуччя [13], у результатах відбору цілей, занять, яким віддається перевага, в цілому у формуванні певного способу життя [14]. Останнім часом активно розробляється підхід, який пов'язує психологічне благополуччя людини з осмисленістю її життя. Тут психологічне благополуччя розглядається як інтегральний показник рівня спрямованості людини на реалізацію життєвих цілей [11].

Значну увагу дослідники приділяють впливу надпотужних подразників, які виникають в умовах стихійного лиха, коли певні процеси і явища в природному середовищі набувають характеру непередбачуваних і неконтрольованих. До таких подій відносяться землетруси, повені, цунамі, виверження вулканів, циклони, що супроводжуються ураганами і смерчами, засухи, епідемії, епізоотії тощо. Стихійні лиха можуть виникати внаслідок непродуманої діяльності людей, що веде до катастрофічних змін сил природи [5, с. 108-109].

Непередбачуваність і неконтрольованість стихійного та антропогенного лиха визначають особливості і складність психологічної і поведінкової адаптації людини до них. Психологічна адаптованість до цих екстремальних чинників середовища протікає в формі так званого оперативного спокою, функціонального стану людини, глибоко вивченого в психології праці та інженерній психології. Стан оперативного спокою - це готовність при необхідності виконати певні дії - ефективно приймати рішення, прогнозувати результати, здійснювати рішення, коректувати свої дії з метою ефективного пристосування до ситуації [3].

Психологічна допомога особистості в таких умовах передбачає використання прийомів оволодіння особистістю своїми хворобливими переживаннями, виявлення внутрішніх резервів для усвідомленого вирішення психотравмуючої ситуації, активізації механізмів саморегуляції.

Наприклад, в психотерапевтичній роботі з постраждалими під час землетрусу в місті Спітак формувалася смислова орієнтація особистості на іншу людину, співвіднесення свого стану з станом інших постраждалих. Це дозволяло людині подолати відчуття ізольованості і самотності, фіксованості на своєму нещасті. Постраждалих вчили орієнтуватися на позитивні сторони ситуації, яка склалася. У результаті багато хто доходив висновку, що життя набуло для них ще більшу [4].

Важливим моментом в психотерапевтичній роботі з жертвами лиха є допомога в побудові життєвих планів і перспектив на майбутнє. Як вже відмічалось, багато постраждалих зв'язують своє майбутнє з тим місцем, де сталася катастрофа і не мають наміру переселятися на більш безпечні території. У плани цих людей часто входить участь в ліквідації наслідків лиха і проведенні заходів запобігання або послаблення подібних явищ в майбутньому. Очевидно, що активність людини у взаємодії із середовищем і

зав умов дії таких екстремальних, надзвичайних факторів може сприяти збереженню психічного здоров'я, а крім цього переживанню єдності зі своїм світом, його цінності для себе, яким би загрозливим і небезпечним він не був. Це дозволяє переживати особистості найвищі людські почуття, відчувати смак життя в найскладніших життєвих ситуаціях.

В цілому, узагальнення результатів дослідження (в межах середовищного та особистісного підходів) екологічних чинників психологічного благополуччя особистості дозволяє стверджувати, що обидва підходи зосереджені на проблемах людини, її пристосування, збагачення її внутрішнього світу в умовах природних чи антропогенних загроз. В ситуації дослідження екстремальних природних чинників така сконцентрованість на людині є логічною та єдино можливою. Коли ж йдеться про екологічні негаразди, така «людиноцентричність» є обмеженою, оскільки людина є не тільки об'єктом, але й суб'єктом, рушійною силою появи цих негараздів. Чи спонукає переживання та прагнення благополуччя до активної позиції по захисту довкілля, чи є ці процеси зустрічно спрямованими? В межах розглянутої парадигми відповідь на такі питання залишається відкритою.

Обґрунтуємо можливість суб'єктного підходу до дослідження екологічних аспектів психологічного благополуччя особистості. Цей підхід акцентує важливість екологічно орієнтованої діяльності людини як умови та одночасно й наслідку переживання благополуччя/неблагополуччя у складних обставинах, спричинених негативними змінами стану довкілля.

Як відомо, базові позиції суб'єктного підходу у вивченні психічного закладені С.Л.Рубінштейном. У роботі "Людина і світ" він поглибив тлумачення розробленого ним в 30-ті роки принципу детермінізму як дії зовнішнього, фізичного через внутрішнє, психічне з підкресленням активності внутрішнього [1]. На ранніх етапах розробки принципу детермінізму С.Л.Рубінштейн зосередив увагу на активності та специфічних закономірностях психічного як відображення. В пізній інтерпретації цього принципу виявляється активна роль людини-суб'єкта, яка полягає у перетворенні ним зовнішнього світу відповідно властивостям та логіці розвитку його психіки. Людина-суб'єкт, виступає активною, автономною, вільною істотою, яка виявляє зовні та розвиває в такому виявленні свій внутрішній світ.

Для суб'єкта зовнішні впливи виступають, в першу чергу, у якості умов, за яких розгортаються процеси самовираження, самовиявлення внутрішнього. При цьому, на відміну, наприклад, від гуманістичної психології, яка розглядає зовнішнє як наявну умову, що опосередковує розгортання внутрішньої "програми" саморозвитку особистості, в суб'єктному підході зовнішнє активно формується особистістю, усвідомлюється нею як необхідна умова свого самовираження чи руху вперед. Завдяки цьому активному процесу людина немов би розширює свої межі, зрощуючись із зовнішнім світом.

На основі суб'єктного підходу можна тлумачити причини і наслідки відносної незалежності переживання благополуччя від наявних умов життя людини. Добре відомим, наприклад, є фактологічний матеріал, присвячений опису особистостей, які переживали кращі моменти свого життя, внутрішній комфорт і щастя у вкрай скрутних соціальних умовах. У цих випадках на перший план виступає активність особистості її усвідомлені намагання змінити зовнішні обставини. Таким чином суб'єктивна, психологічна реальність опосередковує або протистоїть впливу зовнішніх негативних факторів.

Сам процес перетворення екологічно негативних зовнішніх впливів, може виступати чинником психологічного благополуччя, бо досить часто змінюється на краще внутрішня реальність людини. Особистість, перетворюючи зовнішнє, тим самим створює нові умови для свого подальшого розвитку. Внутрішнє розвивається, набуває більш глибокого змісту в процесі перетворення зовнішнього. Безумовно, не кожна особистість, яка намагається подолати чи змінити несприятливі обставини, відчуває певний психологічний комфорт та задоволеність собою та своїм життям у цій боротьбі. Особистість у такій перетворюючій активності має виступати як суб'єкт. За висловом А. В. Брушлінського "Людина як суб'єкт - це вища системна цілісність всіх її найскладніших та суперечливих якостей" [1, с. 10]. Системна цілісність психічних властивостей означає, що на суб'єктному рівні якісно змінюються внутрішні умови, через які діють зовнішні чинники та впливи. В цілому, завдяки суб'єктній активності, людина виходить за межі визначених умов та ситуацій, до яких необхідно пристосо-

вуватися, підіймається над ними, цілеспрямовано приймає участь у зміні екологічної ситуації.

На жаль, в психологічних дослідженнях не підіймається питання суб'єктної детермінації психологічного благополуччя, хоча ймовірно, що саме розвинена суб'єктність особистості дозволяє переживати їй найвищі людські почуття, відчувати смак життя в найскладніших життєвих ситуаціях. Людина, що сформувалася як цілісний суб'єкт долає звичні межі свого повсякденного життя, підіймається над цими межами, цілеспрямовано змінює ситуацію із впевненістю у своїх силах як носія відповідальності за своє життя і екологічну ситуацію.

На нашу думку, вивчення суб'єктності людини як чинника її психологічного благополуччя в умовах сучасної, вкрай складної екологічної ситуації є важливим завданням екологічної психології.

Список використаних джерел

1. Абульханова-Славская К.А., Брушлинский А.В. Философско-психологическая концепция С.Л.Рубинштейна / К.А. Абульханова-Славская, А.В. Брушлинский. – М.: Наука, 1989. – 248 с. с. 10
2. Батулин, Н. А., Башкатов С.А., Гафарова Н.В. Теоретическая модель личностного благополучия / Н. А. Батулин, С. А. Башкатов, Н. В. Гафарова // Вестник Южно-Уральского государственного университета. Серия «Психология». – 2013. – Т. 6. — № 4. – С. 4-14.
3. Волович В.Г. Человек в экстремальных условиях природной среды / В.Г. Волович – М., Мысль. – 1983. – 224 с.
4. Гельфанд В.Б., Качалов П.Ф., Мазур Е.С. Смысловая регуляция негативных переживаний у пострадавших при землетрясении в Армении / В.Б. Гельфанд, П.Ф. Качалов, Е.С. Мазур // Психологический журнал, М., 1992, – Т. 13, – № 2. – с.54-65.
5. Душков Б.А. География и психология / Б.А.Душков – М., Мысль, 1987. –286с.
6. Килимник О.С. Загрози та небезпеки у становленні еколого-орієнтованого способу життя / О.С.Килимник // Актуальні проблеми психології. Збірник наукових праць Інституту психології ім. Г.С. Костюка НАПН України / за ред. Максименка С.Д. – К., 2012. – Т.7, – вип. 28. – С. 124-132
7. Крисаченко В.С. Екологічна культура: теорія і практика. Навч. посібник / В.С.Крисаченко – К., Заповіт, 1996. – 352 с.
8. Кряж И.В. Психология глобальных экологических изменений: монография / И.В.Кряж. – Х. : ХНУ имени В.Н.Каразина, 2012. – 512 с.
9. Сараева Н.М., Мысникова Э.А. Стратегия психологической адаптации человека в экологически неблагополучном городе / Н.М.Сараева, Э.А.Мысникова // Актуальні проблеми психології. Збірник наукових праць Інституту психології ім. Г.С. Костюка НАПН України / за ред. Максименка С.Д. – К., 2013. – Т.7, – вип. 33 – С. 431- 441.
10. Скребець В.О. Екологічна психологія у віддалених наслідках екотехногенної катастрофи: Монографія / В.О.Скребець. – К.: Видавничий дім «Слово», 2004. – 440 с.

11. Фесенко П.П. Что такое психологическое благополучие? Краткий обзор основных концепций / П.П.Фесенко // Научные труды аспирантов и докторантов Московского гуманитарного университета. – 2005. – № 9 (46). – М.: Изд-во Моск. гуманитар. ун-та, 2005. – С. 35–48.
12. Ширяева О. С. Психологическое благополучие личности в экстремальных условиях жизнедеятельности: Автореф. дис. ... канд. психол. наук: 19.00.01. – Хабаровск, 2008. – 23 с.
13. Diener E. Subjective well-being // Psychological Bulletin. – 1984. – 95. – P. 542–575.
14. Ryff C.D. Psychological well-being in adult life // Current Directions in Psychological Science. – 1995. – 4. – P. 99–104.

Spysok vykorystanyh dzherel

1. Abul'hanova-Slavskaja K.A., Brushlynskyj A.V. Fylosofsko-psychologicheskaja koncepcija S.L.Rubynshtejna / K.A. Abul'hanova-Slavskaja, A.V. Brushlynskyj. – М.: Nauka, 1989. – 248 s. s. 10
2. Baturyn, N. A., Bashkatov S.A., Gafarova N.V. Teoretycheskaja model' lychnostnogo blagopoluchija / N. A. Baturyn, S. A. Bashkatov, N. V. Gafarova // Vestnyk Juzhno-Ural'skogo gosudarstvennogo unyversyteta. Seryja «Psychologija». – 2013. – Т. 6. — № 4. – S. 4-14.
3. Volovych V.G. Chelovek v ekstremal'nyh uslovyjah pryrodnoj sredy / V.G. Volo-vych – М., Мысль. – 1983. – 224 s.
4. Gel'fand V.B., Kachalov P.F., Mazur E.S. Smyсловaja reguljacija negatyvnyh perezhivanyj u postradavshyh pry zemletrjasenyy v Armenyy / V.B. Gel'fand, P.F. Kachalov, E.S. Mazur // Psychologicheskij zhurnal, М., 1992, – Т. 13, – № 2. – s.54-65.
5. Dushkov B.A. Geografija y psychologija / B.A.Dushkov – М., Мысль, 1987. – 286 s.
6. Kylmnyk O.S. Zagrozy ta nebezpeky u stanovleni ekologo-orijentovanogo sposo-bu zhyttja / O.S.Kylmnyk // Aktual'ni problemy psihologii'. Zbirnyk naukovykh prac' Instytutu psihologii' im. G.S. Kostjuka NAPN Ukraïny / za red. Maksymenka S.D. – К., 2012. – Т.7, – vyp. 28. – S. 124-132
7. Krysachenko V.S. Ekologichna kul'tura: teorija i praktyka. Navch. posibnyk / V.S.Krysachenko – К., Zapovit, 1996. – 352 s.
8. Krjzh Y.V. Psychologija global'nyh ekologicheskyyh yzmenenij: monografija / Y.V.Krjzh. – Н. : HNU ymeny V.N.Karazyna, 2012. – 512 s.
9. Saraeva N.M., Мысыкова Э.А. Strategyja psychologicheskoy adaptacyi cheloveka v ekologicheskyy neblagopoluchnom gorode / N.M.Saraeva, Э.А.Мысыкова // Aktual'ni problemy psihologii'. Zbirnyk naukovykh prac' Instytutu psihologii' im. G.S. Kostjuka NAPN Ukraïny / za red. Maksymenka S.D. – К., 2013. – Т.7, – vyp. 33 – S. 431- 441.
10. Skrebec V.O. Ekologichna psihologija u viddalenyh naslidkah ekotehnogennoi' katastrofy: Monografija / V.O.Skrebec'. – К.: Vydavnychyj dim «Slovo», 2004. – 440 s.
11. Fesenko P.P. Chto takoe psychologicheskoe blagopoluchye? Kratkij obzor osnovnykh koncepcij / P.P.Fesenko // Научные труды аспирантов и докторантов Московского гуманитарного университета. – 2005. – № 9 (46). – М.: Yzd-vo Mosk. gumanitar. un-ta, 2005. – S. 35 – 48.
12. Shyrjaeva O. S. Psychologicheskoe blagopoluchye lychnosty v ekstremal'nyh uslovyjah zhyznedejatel'nosti: Avtoref. dys. ... kand. psyhol. nauk: 19.00.01. – Naba-rovsk, 2008. – 23 s.
13. Diener E. Subjective well being // Psychological Bulletin. – 1984. – 95. – P. 542–575.

14. Ryff C.D. Psychological well being in adult life // Current Directions in Psychological Science. – 1995. – 4. – P. 99–104.

Rudomino-Dusiatska O.V.

ECOLOGICAL ASPECTS OF THE PROBLEM OF PSYCHOLOGICAL WELL-BEING

The article deals with approaches to the problem of ecological factors of psychological well-being of a person. Two dominant approaches are identified - environmental and personal. They vary depending on the orientation towards the study of external or internal determinants of well-being in the context of an ecological threat. It is necessary to supplement the traditional paradigm with a subjective approach. This approach substantiates the importance of ecologically oriented human activity as a condition for psychological well-being in the context of an ecological threat.

Keywords: *psychological well-being, environmental, personal, subjective approaches to the problem of ecological factors of psychological well-being.*

Рудоміно-Дусятська Е.В.

ЭКОЛОГИЧЕСКИЕ АСПЕКТЫ ПРОБЛЕМЫ ПСИХОЛОГИЧЕСКОГО БЛАГОПОЛУЧИЯ ЛИЧНОСТИ

В статье рассматриваются подходы к разработке проблемы экологических факторов психологического благополучия человека. Выделены два доминирующих подхода – средовой и личностный. Они различаются на основе ориентации на исследование внешних либо внутренних детерминант благополучия/неблагополучия в ситуации экологической угрозы. Доказывается необходимость дополнения традиционной парадигмы субъектным подходом. Этот подход обосновывает важность экологически ориентированной деятельности человека как условия и одновременно следствия переживания благополучия / неблагополучия в экологически сложных условиях.

Ключевые слова: *психологическое благополучие, средовой, личностный, субъектный подходы к разработке проблемы экологических факторов психологического благополучия.*